

Posudek dis. práce Mgr. Moe Binarové: *Ustavení a rozvrácení exotického mýtu*

Dis. práce Mgr. M. Binarové se vyznačuje snahou o relativně komplexní postižení „příběhu“ evropského literárního a uměleckého exotismu, tak jak byl prosazován, ustavován i destruován od konce 18. do 20. století. Východiskem tak musely být počátky evropského exotismu a jeho posléze standardní reprezentace i figurace, které se ustálily už během 19. století. Základ teoretické opory představují pro kolegyni Binarovou jednak filozofické práce o lidské různosti a jinakosti (zvl. Todorov, Lévinas), na jejichž počátku stojí Montaignovy Eseje, jednak analýzy a reflexe evropských schémat a klišé exotismu, resp. orientalismu, na předním místě dnes už klasická práce E. Saída o orientalismu v evropské literatuře a kultuře a také úvahy a poznámky V. Segalena o lidské různosti jako zdroji obnoveného, autenticky senzuačního exotismu. Z autorů, kteří autorku inspirovali k teoretičtější, resp. obecnější obecnější závěrům, uveďme dále aspoň R. Barthesa, Cl. Lévi-Strausse či G. Genetta. Seznam použité literatury je ovšem mnohem širší, zahrnuje jak problematiku intertextovosti, narace, moderní poezie, poetiky mýtů, cestopisů aj., a to ve zpracování francouzském i českém, tak především monografické studie o jednotlivých představitelích literární a umělecké tendence, již autorka sleduje.

Už samo členění objemné práce do jasně definovaných částí a kapitol vypovídá o systematickém, ambiciózním pojetí, které usiluje nejen o problémové, ale také syntetizující uchopení, jakkoli v samém závěru autorka otevírá další možné oblasti výzkumu exotismu a naznačuje i další směry analýz. Hned zkraje je nutno ocenit zmíněné úsilí o celostní přístup i o zpřehlednění v evropské literatuře a kultuře tak významné tematiky, kterou od počátku reprezentuje několik okruhů s více či méně petrifikovanými náměty: cesty, tropy, ostrovy, nové, poslední nebo předindustriální ráje, primitivismus (v Rousseauově pojetí: původnost, nezkaženost), ušlechtilý divoch. Okruhů, s jejichž pomocí (představou) si Evropa, jak dovozuje Todorov, často nastavovala zrcadlo. Paralelní, srovnávací a v rámci celé práci jednu z jejich nejpřínosnějších linií tvoří analýzy exotismů u jednotlivých českých autorů 20. století, kteří jsou v tak komplexních souvislostech a hlavně v takové šíři pojednání zřejmě poprvé. Autorka sleduje hlavní znaky, pojmy a konfigurace evropského exotismu, schémata nebo vývoj jeho reprezentací s použitím základních komparativních postupů nebo pravidel intertextovosti (text je permutací předchozích textů).

Směr práce je v zásadě lineární (dílní retrospektivy vyplývají ze srovnání přítomného textu s předchozími exotismy): od mytizace, intertextovosti, jíž je prisouzena zásadní role v literatuře spojené s exotickými mýty, od klišé, jejichž pretexty sahají až k nejstarším reprezentacím a kódům evropské kultury (antika, Bible), k demytizaci, dekonstrukci, k nové a jiné exotice. I když autorka

samozřejmě ví, že čas kultury, literatury není totožný s časem chronologickým, že schémata exotiky vytvořená v 19. století mohou účinkovat i v současné literatuře, třebaže s pozměněnou funkcí, přesto poznamenejme, že dekonstrukce mýtu „šťastného divocha“, dokončená Lévi-Straussem, začíná už u Chateaubrianda, jakkoli je tvůrcem poetiky romantického exotismu.

Nemá valný smysl rozebírat u tak rozsáhlé a vesměs zdařilé práce dílčí chyby nebo některé povrchní generalizace. Ale na ty, které ovlivňují koncepci práce, přece jen poukáži. Sporné momenty vyvstávají zvláště v kapitolách o romantickém 19. století, kde je pro autorku výchozím bodem takřka výlučně intertextovost, nepochybně významná a v posledních desetiletích detailně zkoumaná „technika“ (stejně tak i způsob čtení) dokumentární (cestopisné) i dobrodružné literatury spjaté s exotickými zeměmi. Pokud jde o francouzské romantiky, Mgr. Binarová namnoze čerpá z koncepce evropského, „koloniálního“ orientalismu v podání E. Saida. Tato vlivná reference, jejímiž postuláty jsou zásadní neporozumění Orientu a intertextová, schematická podstata jeho evropských zobrazení, však neutralizuje a opomíjí vůli (a to vůli v konkrétních cestopisech akcentovanou, literárně ztvárněnou) některých významných francouzských spisovatelů zcela se otevřít jinakosti (Nerval) anebo potlačuje přinejmenším snahu sugerovat atmosféru lidské shody (*communion*), respektu či porozumění (Lamartine). Přejímání už určitých výkladových stereotypů sekundární literatury a s ní také snad až dogmatických aspektů teorie intertextuality v práci bohužel provázejí i krajní zjednodušení exotické, resp. cestovatelské tematiky u českých spisovatelů 19. století (Polák, Mácha, Kollár). V jejich případě autorka spíše přistupuje na jakási „slovníková hesla“ nebo učebnicové charakteristiky bez speciálního významu i zajímavého přesahu. Tato připomenutí českého „podílu“ (jakoby jen obligátní vzhledem k encyklopedické i srovnávací ambici práce), v nichž nejsou zohledněny novější bohemistické a komparatistické výzkumy (např. práce D. Turečka o českém romantismu, Hamanovy analýzy Nerudova cestopisného psaní jakožto *causerie*), vlastně jen doplňují jakousi motivickou mozaiku, tvořící formální českou variantu k literární exotice 19. století. – Místo obecných, převzatých i nepřesných charakteristik romantické exotiky snad bylo lze uvažovat o sevřenějším i prohloubenějším pojetí-shrnutí preromantických a romantických reprezentací či toposů a přejít přímočařeji k analýzám a strukturacím jak sentimentálního, pokleslého exotismu (tradice Lotiho románů), tak exotismu moderního, estetického, autentického (počínaje Baudelairem a Rimbaudem).

Právě tyto analýzy, systematicky roztríděné do pertinentních tematických bloků a studií, představují jádro i novum práce. Právě zde nabývají přímé či nepřímé konfrontace francouzské a české literatury na významu v detailních, trpělivých interpretacích, ale i v obširných, vyčerpávajících popisech jednotlivých sbírek a básní spisovatelů, ve sledování tradičních a inovativních linií literárního i výtvarného exotismu. Propracované sledování paralel je extenzivní, dotýká s nejen literatury, ale i kultury a myšlení vůbec, zvláště

v období avantgard. Přínosné charakteristiky a soustředěné analýzy, dosahující až roviny ucelených monografických pojednání (kupř. Baudelaire, Gauguin, mytizace a demytizace Tahiti, *poésie du départ*, český dobrodružný román, Seifert, Štýrský, surrealismus a koncepce primitivismu), by se ovšem někde obešly bez zbytečně informativních, ryze reprodukčních pasáží, bez encyklopedického stylu, ba učebnicového výkladu (avantgardy), které zbytečně zpomalují jak čtení, tak přechod k fundamentálním a nesporně přínosným (i materiálově přínosným) částem.

Dis. práci Mgr. Moe Binarové doporučuji k obhajobě.

V Praze 11. 5. 2014

prof. PhDr. Zdeněk Hrbata, CSc.
ÚČL AV ČR, v.v.i.
ÚČLK FF UK